

Utenriksøkonomi og disponibel inntekt for Norge

Utenriksøkonomi

Foreløpige beregninger viser et overskudd på driftsbalansen overfor utlandet på 43,8 milliarder kroner i 1999, en forbedring på 60 milliarder fra underskuddet på 16,3 milliarder kroner i 1998. Fra å gå omtrent i balanse i 1998 resulterte handelen med varer og tjenester i et overskudd på 69,4 milliarder kroner i 1999. Rente- og stønadsbalansen utviklet seg derimot i negativ retning med 6,9 milliarder til et underskudd på 25,6 milliarder kroner. Med unntak for 1998 viste driftsbalansen overskudd i alle år på 1990-tallet, i gjennomsnitt 30,6 milliarder kroner per år. Det høyeste overskuddet på driftsbalansen i denne perioden hadde vi i 1996 med 66,0 milliarder kroner.

Oppgang i oljepris og redusert import

Handelen med varer overfor utlandet ga Norge i 1999 et overskudd på 79,1 milliarder kroner. Dette er 69,1 milliarder kroner høyere enn året før. Verdien av eksport av råolje og naturgass økte med hele 43,1 milliarder kroner eller 36,4 prosent, som resultat av en kraftig prisstigning på 36,9 prosent og om lag uendret eksportvolum.

Eksport av tradisjonelle varer økte i verdi med 4,7 milliarder kroner fra 1998 til 1999. Volumveksten var på 2,6 prosent, mens prisene var uendret. Fisk og fiskeprodukter, trevarer, kjemiske og mineralske produkter, bensin og andre petroleumsprodukter og kontor- og datamaskiner var alle med på å trekke opp eksportinntektene i 1999. For andre næringsmidler, kjemiske råvarer og metaller var eksportinntektene lavere enn året før.

Importverdien av tradisjonelle varer falt med 12,1 milliarder kroner fra 1998. I volum var reduksjonen på 2,4 prosent, mens prisene falt med 2,2 prosent. Både for pris og volum kan nedgangen spores til et bredt spekter av varer, som på volumsiden må sees i sammenheng med dempet konsum- og investeringsaktivitet innenlands. Verkstedprodukter og transportmidler var blant varene med sterkest nedgang, mens import av nærings- og nytelsesmidler økte i volum. Prisutviklingen var svak for de fleste varegrupper, med unntak for petroleumsprodukter.

Eksport av skip og oljeplattformer ble redusert med 0,6 milliarder kroner fra 1998 til 1999. Både pris og volum pekte nedover med nærmere 3 prosent. Det var en betydelig kraftigere svikt i import av skip og oljeplattformer. Skipsimporten ble redusert i verdi med 3,1 milliarder kroner, som resultat av både pris- og volumnedgang. En redusert investeringsaktivitet i Nordsjøen resulterte i et markant fall på 7,5 milliarder kroner i importverdien av oljeplattformer og andre varer direkte til oljevirksheten.

Underskuddet i handelen med tjenester overfor utlandet forverret seg fra 7,6 milliarder kroner i 1998 til 9,7 milliarder kroner i 1999. Totalverdien av tjenesteeksporten var i 1999 på 108,9 milliarder kroner, en svak vekst på 0,9 milliarder fra året før. Rørtransport og oljeboringstjenester viser sterk verdi- og volumøkning, mens det for samferdsel, finans- og forretnings-tjenester og tjenester ellers er beregnet klar nedgang i verdi og volum. Utlendingers reisetrafikk i Norge endret seg lite i volum fra 1998 til 1999, men økte med 4,7 prosent i verdi som følge av innenlandsk prisstigning.

Driftsbalansen. Milliarder kroner. 1998-1999

	1998	1999	98.1	98.2	98.3	98.4	99.1	99.2	99.3	99.4	Endring 1998-1999		
											Verdi	Bidrag fra Volum	Pris
Eksport	414,1	462,1	111,9	102,8	99,4	99,9	99,2	107,5	118,4	137,0	48,0	2,5	45,5
Tradisjonelle varer	176,8	181,4	46,4	42,4	42,3	45,6	43,9	43,0	43,8	50,7	4,6	4,6	0,0
Råolje og naturgass	118,3	161,4	35,4	29,9	26,0	26,9	27,9	34,1	43,3	56,0	43,1	-0,4	43,5
Skip og oljeplattformer mv.	11,0	10,4	3,6	3,5	1,9	2,0	2,3	4,0	1,0	3,1	-0,6	-0,3	-0,3
Tjenester	108,0	108,9	26,4	26,9	29,2	25,5	25,1	26,3	30,4	27,2	0,8	-1,0	1,8
Import	411,6	392,7	100,5	100,1	102,6	108,3	94,7	94,8	101,2	102,0	-18,9	-14,8	-4,1
Tradisjonelle varer	265,2	253,0	64,8	65,6	65,0	69,8	63,7	61,0	59,6	68,7	-12,2	-6,4	-5,8
Råolje	1,3	2,1	0,4	0,3	0,3	0,3	0,3	0,5	0,6	0,8	0,8	0,2	0,6
Skip og oljeplattformer mv.	29,5	18,9	9,3	5,4	5,4	9,4	3,2	4,2	7,4	4,0	-10,6	-10,0	-0,6
Tjenester	115,6	118,6	26,0	28,9	32,0	28,7	27,5	29,1	33,5	28,5	3,0	1,7	1,3
Vare og tjenestebalansen	2,5	69,4	11,4	2,7	-3,2	-8,4	4,5	12,6	17,2	35,0			
Rente og stønadsbalansen	-18,7	-25,6	-3,7	-3,6	-3,7	-7,8	-4,9	-7,0	-5,5	-8,3			
Driftsbalansen	-16,3	43,8	7,7	-0,9	-6,9	-16,2	-0,3	5,7	11,8	26,6			

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Eksport og import

Prosentvis endring fra 1998 til 1999

	Verdi	Volum	Pris
Eksport	11,6	0,6	10,9
Tradisjonelle varer	2,6	2,6	0,0
Råolje og naturgass	36,4	-0,3	36,9
Skip og oljeplattformer mv.	-5,6	-2,7	-2,9
Tjenester	0,8	-0,9	1,8
Import	-4,6	-3,6	-1,1
Tradisjonelle varer	-4,6	-2,4	-2,2
Råolje	63,7	13,7	43,9
Skip og oljeplattformer mv.	-36,1	-34,0	-3,1
Tjenester	2,6	1,5	1,2

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

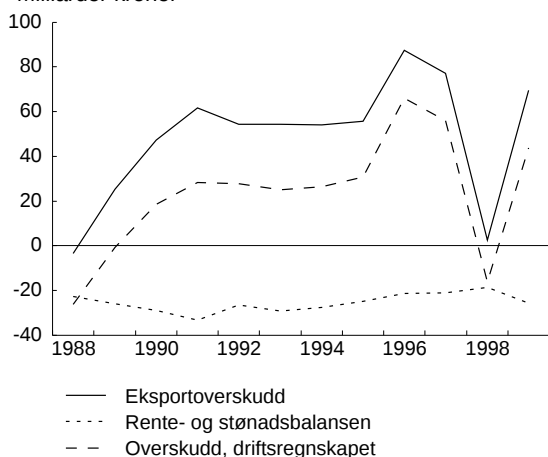
Kapitalregnskapets hovedposter. Milliarder kroner

	1998	1999
Norske investeringer i utlandet	71	228
Direkte investeringer	19	80
Porteføljeinvesteringer	88	64
Andre finansinvesteringer	12	55
Internasjonale reserver	-49	30
Utenlandske investeringer i Norge	119	183
Direkte investeringer	27	100
Porteføljeinvesteringer	54	31
Andre investeringer	37	52
Ufordelte kapitaltransaksjoner og statistiske avvik	31	-3
Netto finansinvesteringer totalt	-17	42

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Driftsbalansen, eksportoverskudd og overskudd på rente- og stønadsbalansen. 1988 - 1999

Milliarder kroner

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Fraktinntekter opptjent av den norskdrivne utenriksflåten, som utgjør nærmere halvparten av inntektene fra tjenesteeksport, var litt lavere i 1999 enn året før.

Importverdien av tjenester økte med 3,0 milliarder kroner fra 1998 til 1999. Importvolumet steg med 1,5 prosent, mens prisene beveget seg opp med 1,2 prosent. Driftsutgifter ved oljeboring og import av diverse tjenester til oljevirksomheten økte kraftig i volum, med henholdsvis 31,5 og 59,9 prosent. Utviklingen i driftsutgiftene ved oljeboring må sees i lys av den sterke veksten i oppdrag for norske rigger i utenlandske farvann. Nordmenn la igjen 2,4 milliarder kroner mer i utlandet i samband med reiser i 1999 i forhold til året før. I volum var veksten i reisetraffikken i utlandet på 6,4 prosent. Import av samferdsel, finans- og forretningstjenester, og andre tjenester ble i volum redusert med tilsammen 7,2 prosent.

Økt underskudd på rente- og stønadsbalansen

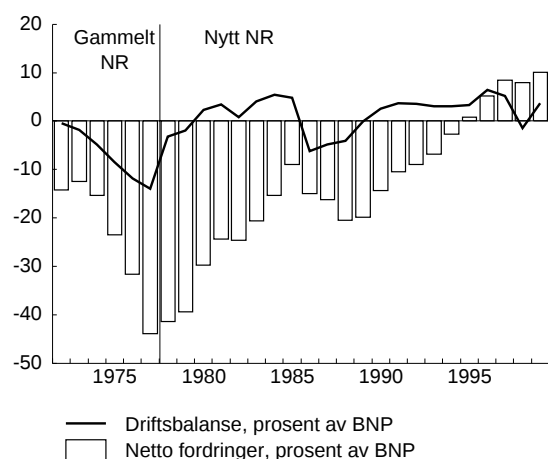
Foreløpige beregninger viser et underskudd på rente- og stønadsbalansen på 25,6 milliarder kroner for 1999. Dette er 6,9 milliarder kroner mer enn i 1998, noe som i all hovedsak skyldes økte netto rentebetalinger til utlandet. Både renteinntekter og renteutgifter var høyere i 1999 enn året før, men renteutgiftene steg en god del mer enn inntektene. Netto avkastning på aksjer og andeler i form av utbetalt utbytte og reinvestert fortjeneste (tilbakeholdt overskudd) ble mindre negativ enn i året før, og endte på -7,9 milliarder kroner i 1999. Overføringer til og fra utlandet økte moderat fra 1998 til 1999.

Finansielle investeringer og utvikling i fordringer og gjeld

Norges netto finansinvesteringer overfor utlandet, som tilsvarer overskuddet på driftsbalansen fratrasket netto kapitaloverføringer til utlandet og utgifter til anskaffelse av patenter og lisenser mv. fra utlandet, var ifølge foreløpige beregninger på 42,3 milliarder

Driftsbalanse og fordringer på utlandet 1972-1999

Prosent av BNP

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Avkastning på investeringer i utlandet

På hele 1990-tallet fram til og med 1997 hadde Norge til dels betydelige overskudd på driftsbalansen, noe som innebar en gradvis bedring av landets fordrings- og gjeldsposisjon over for utlandet. Ifølge Statistisk sentralbyrås finanstelling var Norges gjeld til utlandet ved utgangen av 1990 hele 104 milliarder kroner høyere enn landets fordringer på utlandet. Ved utgangen av 1997 var denne nettogjelden snudd til en netto fordringsposisjon på 91 milliarder kroner, altså en bedring med nærmere 200 milliarder kroner i løpet av 7 år.

Løpende avkastning i form av renter og utbytte på Norges netto utenlandsformue, var i 1990 negativ med 20 milliarder kroner. Dette underskuddet økte svakt det påfølgende året, for så å bedre seg gradvis. I 1997 var underskuddet på 9 milliarder kroner og ble ytterligere redusert til 5 milliarder i 1998.

Selv etter at Norges fordringer på utlandet oversteg landets utenlandsgjeld, har altså utgiftene fortsatt å være høyere enn inntektene. Sagt på en annen måte får utlendingene mer ut av hver krone plassert i Norge enn hva vi får ut av hver krone plassert i utlandet. Her må vi imidlertid ha i mente at utenlandske investeringer i Norge kun utgjør et segment av andre lands totale utenlandsplasseringer, og er i høy grad rettet mot våre mest lønnsomme virksomhetsområder, som f.eks. oljevirksomheten. Investeringer utenlands kan være motivert ut fra flere hensyn, der bl.a. avveining mellom avkastning og sikkerhet trekkes inn. I sammenligning mellom land over oppnådde avkastningsrater bør en derfor ta utgangspunkt i landenes total finansielle investeringer i utlandet. Analyser foretatt på andre lands data viser at Norges avkastning på utenlandsinvesteringer i perioden 1993-1996 lå over gjennomsnittlig avkastning oppnådd av 17 OECD-land.

Større formue lavere avkastning

For 1999 er det foreløpig anslått at Norges netto fordringer på utlandet økte med 33 milliarder kroner. Imidlertid gjenspeiles ikke den positive utviklingen i netto fordringer på utlandet i bedret rente- og stønadsbalanse. Tvert imot økte underskuddet i betaling av renter, utbytte mv. i 1999 i forhold til året før med 6 milliarder, til i alt 11 milliarder kroner. Denne usymmetriske utviklingen kan ha flere forklaringer. Et moment er en forskyvning fra rentebærende til ikke-rentebærende finansobjekter. Et annet forhold er forskjellig utvikling i rentesatser i Norge og utlandet, som sammen med valutakursendringer vil kunne påvirke størrelsen på betalingene i norske kroner. En kan også nevne at føringen av transaksjonene på rente- og stønadsbalansen i stor grad følger betalingstidspunktene, slik at det kan oppstå periodiseringsforskjeller mellom inntekstpostene og balansepostene. Dette skulle imidlertid ikke gjelde for årene etter 1997, da beholdningsendringene og dermed selve beholdningene for disse årene er beregnet med utgangspunkt i utenriksregnskapets transaksjoner.

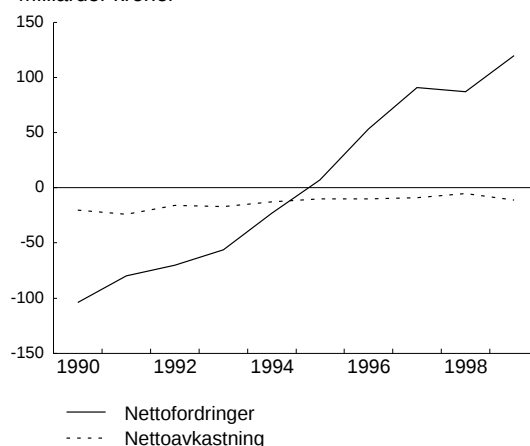
Endret fomuessammensetning

I utenriks- og nasjonalregnskapet posteres avkastning på finanskapital i ulike deler av regnskapet alt etter hvilken form avkastningen har. Den løpende avkastningen i form av renter og utbytte, posteres som transaksjoner på rente- og stønadsbalansen. Realisert og urealisert avkastning i form av ulike kurs- og verdipapirgevinster (og -tap) posteres imidlertid som omvurderinger i kapitalregnskapet. Sammensetningen av finanskapitalen i rentebærende og ikke-rente-

bærende fordrings- og gjeldsobjekter vil dermed virke inn på innteks- og utgiftsstrømmene på rente- og stønadsbalansen, og dermed også påvirke driftsbalansen totalt.

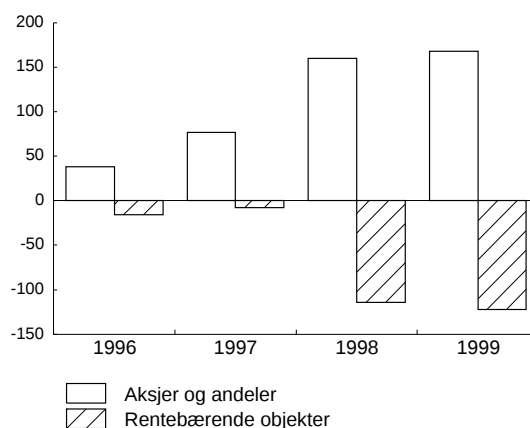
Ifølge Norges Banks statistikk over fordringer og gjeld overfor utlandet, var Norges totale nettofordringer på 47 milliarder kroner ved utgangen av 1996. Herav var nettobeholdningen av aksjer på 38 milliarder kroner, mens det for rentebærende poster var en negativ saldo på 16 milliarder. I de påfølgende årene og frem til utgangen av 3. kvartal 1999 økte den positive verdien av netto aksjeportefølje til 168 milliarder kroner. Nettobeholdningen av rentebærende objekter ble imidlertid redusert gjennom perioden, og var ved utgangen av 3. kvartal 1999 beregnet til -122 milliarder kroner. Denne strukturelle vridningen i sammensetningen, fra rentebærende objekter til andre fordrings- og gjeldsposter, er trolig et viktig element i forklaringen på det økte underskuddet på rentebalansen i 1999. Aksjeutbytte og reinvestert fortjeneste utviklet seg imidlertid i positiv retning de siste årene, fra et underskudd på 10,2 milliarder kroner i 1996 til et underskudd på 7,9 milliarder i 1999.

Netto fordringsposisjon overfor utlandet og netto formuesavkastning.
Milliarder kroner

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Aksjer og rentebærende objekter
Netto beholdning ved utgangen av året 1)

1) For 1999 3. kvartal.
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Økt rentedifferanse mellom Norge og utlandet

I andre halvdel av 1998 oppsto en betydelig rentedifferanse mellom Norge og utlandet. Differansen var på sitt høyeste på begynnelsen av 1999 og avtok etter hvert, men var på tampen av året fortsatt betydelig.

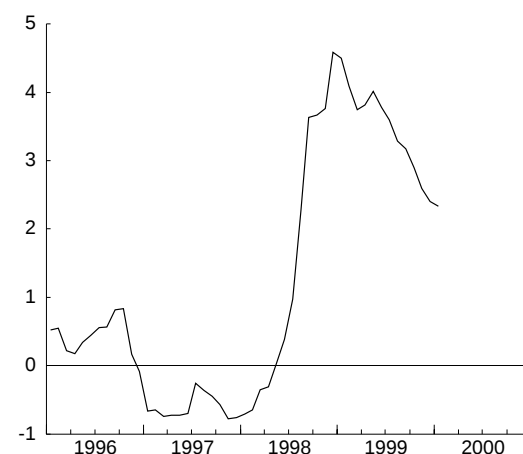
Isolert sett fører dette til økte rentebetalinger i de tilfeller der kontraktsbetingelsene spesifiserer norske rentevilkår. På fordringssiden vil det normalt si utlendingers lån tatt opp i Norge og på gjeldssiden utlendingers innskudd i Norge og beholdning av norske rentebærende verdipapirer. For norske fordringsposter i form av innskudd i utlandet og beholdning av utenlandske rentebærende verdipapirer, samt norsk gjeld i form av lån tatt opp i utlandet, vil imidlertid normalt utenlandske rentebetingelser gjelde.

På fordringssiden viser beholdningstallene at om lag 2/3 av rentebærende poster er underlagt utenlandske rentebetingelser, mens det omvendte er tilfelle på gjeldssiden; de fleste postene er underlagt norske betingelser. Det peker i retning av at økte renteforskjeller mellom Norge og andre land fører til økte netto renteutgifter overfor utlandet.

Valutakurseffekter

Endring i valutakurser vil endre kroneverdien av rentestrømmene i de tilfeller der kontraktene spesifiserer at rentebetalinger skal skje i annen valuta enn norske kroner. Finanstellingen for 1997 viser at for om lag 2/3 av rentebærende fordringer og gjeld var motpart hjemmehørende i europeiske land. Etter medio 1998 har den norske kronen styrket seg overfor europeisk valuta. Det betyr at betalinger til og fra Norge i europeisk valuta får redusert verdi uttrykt i norske kroner. Med større andel fordringer enn gjeldsposter betalt i utenlandsk valuta, tilsier en styrket krone en relativt sterkere reduksjon av renteinntekter enn renteutgifter, og dermed bidrag til forverret rentebalanse.

Rentedifferanse NOK/ECU-Euro

Kilde: Norges Bank.

Betingelser ved fordringer og gjeld overfor utlandet

	Betingelser	
	Norske	Utenlandske
Fordringer	- Utlendingers lån tatt opp i Norge	- Nordmenns innskudd i utlandet - Nordmenns beholdning av utenlandske papirer
Gjeld	- Utlendingers innskudd i Norge - Utlendingers beholdning av norske papirer	- Nordmenns lån tatt opp i utlandet

Norske betingelser = norske rentevilkår, betaling i norske kroner
Utenlandske betingelser = utenlandske rentevilkår, betaling i utenlandsk valuta

kroner i 1999. Med utgangspunkt i utenriksregnskapet for de elleve første månedene, er det gjort anslag på kapitaltransaksjonene for 1999.

Norske investeringer i utlandet er anslått til nærmere 230 milliarder kroner. Direkte investeringer i utlandet, dvs. investeringer i utenlandske bedrifter som kontrolleres fra Norge, er beregnet til 80 milliarder kroner. Porteføljeinvesteringer og andre finansinvesteringer i utlandet er foreløpig beregnet til henholdsvis 64 og 55 milliarder kroner.

Veksten i Norges Banks internasjonale reserver er foreløpig anslått til rundt 30 milliarder kroner. Her må en i vurderingen ta hensyn til bankens låneopptak i utlandet i om lag samme omfang. Disse låneopptakene representerer såkalte gjenkjøpsavtaler, som i statistikk-sammenheng tolkes som en form for pantelån der Norges Bank tar opp kortsiktige lån ved å stille obligasjoner som garanti.

Ifølge foreløpige anslag beløp utlendingers finansinvesteringer i Norge seg til drøyt 180 milliarder kroner i 1999, hvorav direkte investeringer utgjorde 100 milliarder kroner. De høye tallene for direkte investeringer på både fordrings- og gjeldssiden, er sterkt påvirk-

ket av transaksjoner i forbindelse med fusjonsforsøket mellom Telenor og Telia. Porteføljeinvesteringer var på vel 30 milliarder kroner, mens andre finansinvesteringer er anslått til 52 milliarder kroner. Herav utgjorde Norges Banks låneopptak 33 milliarder kroner.

Økningen i Norges netto fordringer var i 1999 lavere enn hva netto finansinvesteringer skulle tilsi. Dette skyldes negative omvurderinger på 9,6 milliarder kroner, som uttrykker et beregnet tap på bakgrunn av svingninger i valutakurser og utvikling i prisen på enkelte finansobjekter. I og med at ikke alle prisendringer på verdipapirer er kjent, vil anslaget på totale omvurderinger være beheftet med svakheter.

Ved å framskrive Statistisk sentralbyrå sine tall for beholdning av nettofordringer ved utgangen av 1997 med utenriksregnskapets beregnede endring i samme beholdning i løpet av de to påfølgende årene, kan Norges nettofordringer på utlandet ved utgangen av 1999 anslås til 119 milliarder kroner.

Disponibel inntekt og sparing for Norge

Disponibel inntekt for Norge økte i 1999 etter nedgang året før. En kraftig styrking av bytteforholdet overfor utlandet, i stor grad forårsaket av oppgang i

Vekst i disponibel realinntekt for Norge. Prosent

	1997	1998	1999
Vekst i disponibel realinntekt for Norge	5,1	-2,7	4,5
Bidrag fra:			
Produksjonsvekst i oljevirkksomhet	0,7	-0,9	-0,2
Produksjonsvekst ellers	3,9	2,6	0,1
Endring i bytteforholdet generelt	0,5	-4,7	5,2
Herav forårsaket av prisendring på råolje og naturgass	0,1	-4,8	4,3
Endring i rente- og stønadsbalansen	0,1	0,3	-0,7

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

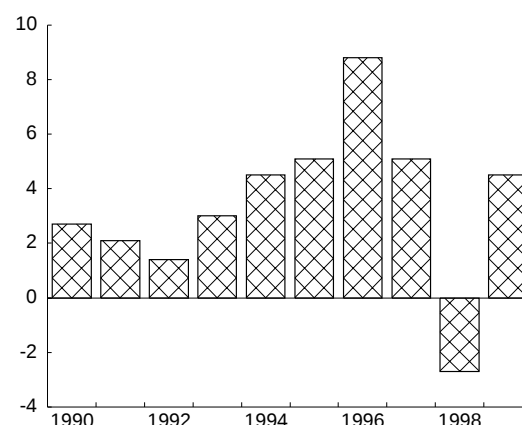
oljeprisen, var hovedårsaken til den positive utviklingen. Også spareraten for landet totalt økte fra 1998 til 1999.

Disponibel inntekt for et land defineres som bruttonasjonalprodukt fratrukket kapitalslit og netto overføringer til utlandet i form av lønn, formuesavkastning (renter, aksjeutbytte, reinvestert fortjeneste) og løpende stønader (bistand mv.). Størrelsen er et mål på den økonomiske rammen som landet har til disposisjon til samlet konsum og sparing. Basert på foreløpige anslag var disponibel inntekt for Norge 971 milliarder kroner i 1999. Dette er 7,0 prosent høyere enn året før.

Ved å korrigere endring i disponibel inntekt for prisstigning på varer og tjenester som anvendes innenlands, kommer en fram til endring i disponibel realinntekt for Norge. Foreløpige beregninger viser at disponibel realinntekt for Norge steg med 4,5 prosent i 1999, etter en fall på 2,7 prosent året før.

Endring i disponibel realinntekt kan dekomponeres i bidrag fra vekst i produksjonen, endring i bytteforholdet i vare- og tjenestehandelen med utlandet og utvikling i rente- og stønadsbalansen. For 1999 er det foreløpig anslått at landets totale produksjon omtrent ikke bidro til veksten i disponibel realinntekt. Oljevirkksomheten bidro svakt negativt, men dette ble oppveid av et svakt positivt bidrag fra annen produksjonsaktivitet. En bedring i bytteforholdet overfor utlandet inntrer når eksportprisene øker mer enn importprisene (eller reduseres mindre), og innebærer at det skal mindre eksport til for å betale for et gitt importvolum. Bytteforholdet overfor utlandet bedret seg i 1999 og bidro med 5,2 prosentpoeng til veksten i realdisponibel inntekt. Av dette kan 4,3 prosentpoeng tilbakføres til prisoppgangen på råolje og naturgass. Underskuddet på rente- og stønadsbalansen økte i 1999 og bidro dermed negativt til utviklingen i realdisponibel inntekt for Norge.

Disponibel realinntekt vokste i alle år på 1990-tallet, med unntak for 1998. Produksjonsvekst har hvert år

Vekst i disponibel realinntekt. 1990 - 1999
Prosent

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Sparerate for Norge 1990-1999
Prosent

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

bidratt positivt til realinntektsutviklingen. Etter tiltakende betydning i første halvdel av tiåret, ble bidraget fra produksjonen redusert de siste årene. Bytteforholdet overfor utlandet viste store svingninger på 1990-tallet og bidro negativt i fire av årene, og da hovedsakelig som følge av nedgang i oljeprisen. Utviklingen i rente- og stønadsbalansen har hele tiden vært av mindre betydning.

Sparing er definert som disponibel inntekt i en periode fratrukket periodens samlede utgifter til konsum. Sammen med netto kapitaloverføringer og netto finansinvesteringer (netto opplåning) overfor utlandet, finansierer sparingen landets realinvesteringer i en periode. Realinvestering omfatter netto anskaffelse av produksjonskapital, mens netto finansinvestering er differansen mellom nordmenns finansinvesteringer i utlandet og utlandets finansinvesteringer i Norge. Kapitaloverføringer uttrykker verdien av netto overføring til utlandet av real- eller finanskapital uten mot-

ytelse. Ved beregningen av sparing i nasjonalregnskapet blir det ikke tatt hensyn til omvurdering av realkapitalen, petroleumsreservene, andre naturressurser eller fordringer og gjeld overfor utlandet.

Spareraten for Norge, dvs. sparingen som andel av disponibel inntekt, lå på første halvdel av 1990-tallet mellom 9 og 11 prosent. Deretter steg den til et toppunkt i 1997 på 18,0 prosent, for så falle til 13,1 prosent i 1998. Den høyeste spareringen for Norge de siste tyve årene var i 1984 med 20,7 prosent og den laveste i 1988 med 8,7 prosent.

Foreløpige beregninger viser at sparingen for Norge økte med 26,5 milliarder kroner eller 22,3 prosent fra 1998 til 1999. Spareringen for 1999 økte dermed til 15,0 prosent. Sammen med en nedgang i netto realinvesteringene i 1999 på 32,8 milliarder kroner, innebærer dette at Norges nettofinansinvesteringer overfor utlandet økte med 59,3 milliarder kroner.